

תוכן עניינים

הקדמה ..... יט
לסדר הדרושים..... כב

שבת

דרוש א: השבת - נשמת המציאות..... כט
דרוש ב: מצוות עונג שבת..... מה
דרוש ג: תכלית השביתה ממלאכה..... סא
דרוש ד: שבת - קביעא וקיימא..... עז
דרוש ה: שבת - חסד לישראל..... צג
דרוש ו: שבת כלה ושבת מלכתא..... קז
דרוש ז: הארת אור הגנוז..... קיז
דרוש ח: השבת וכנסת ישראל..... קלא

פסח

דרוש א: זמן התגלות הנס..... קמט
דרוש ב: ודילוגו עליי אהבה..... קסג
דרוש ג: זכות האמונה בישראל..... קפא
דרוש ד: חג האמונה ומצוותיו..... קצז
דרוש ה: חירותם של ישראל..... ריג
דרוש ו: עבודת קורבן הפסח..... רכז
דרוש ז: יצאו ברכוש גדול..... רמא

דרוש ח: חמש לשונות של גאולה ..... רנז
דרוש ט: בני בכורי ישראל ..... רעא
דרוש י: שביעי של פסח – קריעת ים־סוף ..... רפג

ספירת העומר

דרוש א: מצוות ספירת העומר ..... שא
דרוש ב: ל"ג בעומר – כוח האש והפנימיות ..... שיג

שבועות

דרוש א: האי יומא דקא גרים ..... שלה
דרוש ב: התורה – סדר העולם ..... שנה
דרוש ג: ההכנה לקבלת התורה ..... שסט
דרוש ד: תורת האדם ..... שפה
דרוש ה: התורה במרכז המחנה ..... שצט
דרוש ו: מעלת אנשי הקודש ..... תטו
דרוש ז: ספר הישר ודרך השלום ..... תלג
דרוש ח: קניינה של תורה ..... תנג
דרוש ט: אש, מים ומדבר ..... תעא
דרוש י: יום הביכורים ..... תפז

דרוש א

זמן התגלות הנס

א. פתיחה

שעבוד מצרים וגאולת מצרים אינם עניין מקרי, כי אם חלק מתוכנית אלוקית. בברית בין הבתרים הודיע הקדוש ברוך הוא לאברהם על תוכנית זו, כדברי הכתוב (בראשית טו, יג-יד) "יִדַע תֵּדַע כִּי גַר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי, וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל".

לא רק השעבוד והגאולה הם חלק ממהלך אלוקי, אלא גם הדרך שנגאלו ישראל ממצרים היא חלק ממהלך זה.

הקדוש ברוך הוא הכה את המצרים בעשר מכות והוציא את ישראל ממצרים בניסים גדולים. בפשטות, עשר המכות נועדו לשכנע את פרעה לשחרר את ישראל. אך אם כך, היה די לכאורה במכת בכורות שהייתה המכה האחרונה והקשה מכולן! והרי כבר מתחילה הודיע הקדוש ברוך הוא למשה שכשיכה את המצרים במכת בכורות, יוציא פרעה את ישראל ממצרים (שמות ד, כג): "וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַעֲבֹדוּנִי, וְתִמָּאֵן לְשַׁלְּחֹם – הֲנֵה אֲנִי הֲרֹג אֶת בְּנֵךְ בְּכַרְךָ!". מה היה הצורך אפוא בשאר המכות?

יתרה מזו, בחמש המכות הראשונות פרעה עצמו הכביד את ליבו, ואילו בחמש המכות האחרונות, ה' הוא שהכביד את ליבו², ולולא כן היה פרעה משלחם מארצו. ברור אפוא

1. כן ביארו המפרשים, ראה למשל בפירוש האבן עזרא והרמב"ן (שמות ד, כא). וכן אמרו חז"ל, ודבריהם הובאו ברש"י, על הפסוק (שם ט, טז): "שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדוּנִי בְּמִדְבָר, וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה" – "עד שתשמע ממני מכת בכורות, שאפתח בה ב'כה': 'כה אָמַר ה': פְּחַצַת הַלֵּילָה...' (שם יא, ד).".
וכן כתב הכתב והקבלה (שם ט, א): "ולכוונה זו לבדה באו כל המכות והעונשים עליו – לא להוציא על ידיהם את ישראל מתוכם, כי מבלעדי עונשים אלה היו הרבה דרכים לפניו יתברך להוציאם חופשי. גם כבר הודיע הוא יתברך למשה מקודם כי המכה האחרונה לבדה, מכת בכורות – היא מיועדת להוציא בה את בני ישראל לחירותם, וכעדות הכתוב: '...הֲנֵה אֲנִי הֲרֹג אֶת בְּנֵךְ בְּכַרְךָ'".
2. במכת דם נאמר (שם שם, כג) "וַיִּפֶן פְּרַעֲוֹ וַיָּבֵא אֶל בֵּיתוֹ וְלֹא שָׁת לְבוֹ גַם לְזֹאת". במכת צפרדע נאמר (שם ח, יא) "וַיֵּרָא פְּרַעֲוֹ כִּי הִיְתָה הַרְוָחָה וְהִכְבֵּד אֶת לְבוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם, פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר ה'". במכת כינים נאמר (שם שם, טז) "וַיִּחַזַק לֵב פְּרַעֲוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם, פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר ה'". במכת ערוב נאמר (שם שם, כח) "וַיִּכְבֵּד פְּרַעֲוֹ אֶת לְבוֹ גַם בַּפְּעִים הַזֹּאת וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעָם". ובמכת דבר נאמר (שם ט, טז) "וַיִּכְבֵּד לֵב פְּרַעֲוֹ וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעָם".

שעשר המכות לא נועדו לגרום לפרעה להסכים להוציא את ישראל ממצרים – אלא להפך, בכוונה הכביד הקדוש ברוך הוא את לב פרעה כך שתהיינה דווקא עשר מכות!³ ודבר זה מצריך ביאור.

עוד יש להתבונן במה שהתורה מקדימה את פרשיית "החודש הזה לכם" ליציאה ממצרים. סמוך לצייווי על קורבן הפסח ומכת בכורות, התורה מצווה (שם יב, ב): "החֲדֹשׁ הַזֶּה לָכֶם ראש חֲדָשִׁים, ראשון הוא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה". לא רק שפרשייה זו קודמת ליציאת מצרים, אלא שהיא אף קוטעת את הרצף של סדר המכות! מדוע התורה מדגישה לנו עניין זה דווקא כאן? עוד יש להבין בעניין מצוות "החודש הזה": מדוע השנה מתחילה דווקא מחודש ניסן, ישראל מונים את החודשים החל מחודש זה – מה שאין כן אצל אומות העולם?⁴

ב. גילוי האמונה ומדרגת הנס

כאשר הקדוש ברוך הוא שולח את משה רבנו לגאול את ישראל, הוא מודיע לו שהוא יקשה את לב פרעה, ואף מגלה לו את הטעם לכך: לגלות את אותותיו ומופתיו בארץ מצרים ולהביא את העולם להכרה בשליטתו הבלעדית בבריאה: "וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעֲהוּ וְהִרְבִּיתִי אֶת אֲתָתִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פְּרַעֲהוּ וְנִתְתִּי אֶת יָדִי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁפְטִים גְּדֹלִים. וְיָדַעַתְּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּנִתְתִּי אֶת יָדִי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם" (שמות ז, ג-ה)⁵.

עשר המכות באו לטעת אמונה בלב ישראל שה' ברא את העולם בעבר, והוא משגיח עליו ומנהיגו גם היום. כן ביאר הרמב"ן (שם שם, טז): "וכאשר ירצה האלהים בְּעֵדָה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשינוי מנהגו של עולם וטבעו – יתברר לְכָל ביטול הדעות האלה (-דעות כפירה) כולם. כי המופת הנפלא – מורה שיש לעולם אלוה מחדשו ויודע ומשגיח ויכול".

אך במכות האחרונות, הקדוש ברוך הוא הוא שחזיק את לב פרעה. במכת שחין נאמר (שם שם, יב): "וַיִּחַזַק ה' אֶת לֵב פְּרַעֲהוּ, וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם, כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה". במכת ברד נאמר (שם שם, לה): "וַיִּחַזַק לֵב פְּרַעֲהוּ וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה". וביאר הספורנו שהסוף של הפסוק מלמד שפרעה לא הכביד את ליבו מעצמו, אלא מכוח דבר ה' הנזכר. במכת ארבה נאמר (שם י, כ): "וַיִּחַזַק ה' אֶת לֵב פְּרַעֲהוּ, וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". ובמכת חושך נאמר (שם שם, כז): "וַיִּחַזַק ה' אֶת לֵב פְּרַעֲהוּ, וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם".
3. שאלו המפרשים האם נשללה מפרעה הזכות של בחירה חופשית, ואם היא באמת נשללה ממנו – מדוע קיבל עונש על מעשיו?

וידועים בזה דברי הרמב"ם (הלכות תשובה ו, א) שבגלל רשעותו של פרעה, נשללה ממנו יכולת הבחירה. וכן מבואר בדברי חז"ל במדרש (שמות רבה יג, א), ועיין גם ברמב"ן (שמות ז, א).

אולם, האברבנאל (שם) התקשה בכך, ולכן פירש שהכבדת לב פרעה אינה לקיחת הבחירה ממנו, אלא שהמכות ניתנו בצורה שאפשרה לפרעה לחשוב שהדבר בא במקרה ולא מאת ה', ודבר זה גרם לפרעה לחזק את ליבו. וכן כתב ספר העיקרים (ד, כה).

4. כפי שיתבאר לקמן.

5. גם בתחילת פרשת בא (שמות י, א-ב) התורה מציינת שזו מטרת מכות מצרים. הקדוש ברוך הוא מורה למשה להתרות באזוני פרעה על מכת הארבה ומודיע לו שיכביד את ליבו כדי שיתגלו מופתיו במצרים.

המופתים מגלים שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם ומוסיף להנהיג אותו גם היום. אך הניסים היו בעבר, איך תישמר התודעה שהצמיחו הניסים גם בעתיד?

עונה על כך הרמב"ן בהמשך דבריו: "ובעבור כי הקדוש ברוך הוא לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצווה אותנו שנעשה תמיד זיכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון... וכן כל כיוצא בהן מצוות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל – להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים".⁶

מלבד האמונה בכורא העולם, מכות מצרים נועדו ללמדנו גם שהקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם כרצונו, לעיתים הוא עושה זאת דרך הנהגת הטבע, ולעיתים דרך הנהגת הנס.

ההנהגה הקבועה הגלויה לעינינו היא הנהגה הטבעית: עולם כמנהגו נוהג, והמציאות מתנהלת על פי חוקי הטבע שהקדוש ברוך הוא חקק.

אך כאשר חפץ הקדוש ברוך הוא לגלות את אותותיו ומופתיו, שובר הוא את הטבע ומגלה את הנהגת הנס.⁷ המשמעות של הנהגה זו איננה רק ההכרה בכוח עליון החזק ממערכות הטבע, כי אם גם הידיעה שאף שלטבע ישנם חוקים וגדרים – בסופו של דבר, גם הטבע מנוהל על פי רצון ה' השולט בו ומנהיגו.

כן ביאר הרמב"ן בהמשך דבריו: "ומן הנסים הגדולים המפורסמים – אדם מודה בנסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו – שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם".⁸

נמצאנו למדים, שבחיצוניות – מטרת מכות מצרים הייתה להוציא את ישראל ממצרים, אך בפנימיות – היה ערך עצמי לעשר המכות: לטעת אמונה בלב ישראל ולגלות בעולם את מדרגת הנס.

גילוי הנס מלמד אותנו על מהות הטבע ונוטע בנו את הידיעה שהטבע אינו מתנהל מעצמו, כפי שנראה לעין הטועה. אלא, כשם שהנס הוא גילוי של רצון אלוקי בלתי מוגבל – כך הטבע מתקיים מתוך אותו רצון שלמעלה מכל גבול. במציאות של הופעת הניסים דבר זה ניכר וגלוי לעין כול, ואילו בהנהגה הטבעית עובדה זו נסתרת במסווה של חוקי הטבע.

6. ובדומה לכך כתבו "אור החיים" הקדוש (שם שם, ב) ו"הכתב והקבלה" (שם ו, ג).

7. הרמח"ל ביאר יסוד זה בכמה מקומות. כך כתב לדוגמה ב"דעת תבונות" (אות לו): "המאמין ביחוד ומבין עינינו צריך שיאמין שהקדוש ברוך הוא – הוא אחד, יחיד ומיוחד, שאין לו מונע ומעכב כלל ועיקר בשום פנים ובשום צד, אלא הוא לבדו מושל בכל... ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק – כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל... כי הרי הוא עשאו, והוא יכול לשנותם ולבטלם כרצונו".

8. על ניסים אלו אנו מודים בתפילה ואומרים: "ועל ניסך שבכל יום עמנו" – אלו הנסים הנסתרים שמביא הקדוש ברוך הוא בהסתרה דרך חוקי הטבע והמהלך הטבעי של החיים.

ג. התגלות שם הוי"ה בעשר המכות

גילוי האותות והמופתים האלוקיים ומדרגת הנס הופיעו בעולם על ידי עשר מכות. ה"שפת אמת" (וארא, תרל"ה) ביאר עניין זה באומר ששעשר המכות הן כנגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם.

חז"ל (אבות ה, א) דרשו שהעולם הזה נברא בעשרה מאמרות. בניין העולם הטבעי על פי סדר וחוקים נעשה על ידי הדיבור האלוקי – "בְּדִבְרֵי ה' שָׁמַיִם נִצְעָשׂוּ" (תהלים לג, ו). ועל ידי עשרה מאמרות דווקא, משום שהמספר עשר מבטא שלמות⁹.

אולם, לא די בעשרת המאמרות הבונים ויוצרים את חוקי הבריאה והטבע, משום שעדיין לא ניכר שיד ה' פעלה כל זאת. לשם כך באו עשר המכות – לגלות את יד ה' המובילה את המציאות אל עבר ייעודה השלם. הקדוש ברוך הוא ברא את העולם במאמר פיו, ועשר המכות באו להשלים את מעשה הבריאה, לגלות לכול כי הבריאה כולה – מעשה ה' היא, וללמד שהיא מונהגת ברצונו¹⁰.

ייתכן כי היחס שבין עשרת המאמרות לעשר המכות מקביל ליחס שבין שם אלוקים לשם הוי"ה.

הקדוש ברוך הוא מתגלה בעולמו בכמה שמות, וכל שם מבטא גילוי הנהגה מסוג אחר¹¹. בריאת העולם נעשתה בשם אלוקים, כמו שנאמר (בראשית א, א): "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". שם אלוקים עולה בחשבון: "הטבע". כלומר, ה' מנהיג את עולמו בדרך של חוקים טבעיים האחוזים זה בזה. ישנם כוחות רבים בטבע, ושם אלוקים מבטא שהקדוש ברוך הוא בעל הכוחות כולם ושולט בהם¹².

9. כן מבואר במהר"ל (דרך חיים ג, ו): "שהרי כל מספר לא יעלה רק עד עשרה, וכאשר יגיע אחר עשרה – מתחיל כבראשונה למנות: אחד. וכן לעולם, אין המספר מגיע יותר מן עשרה, כי אחר עשרה חוזר לספור: אחד עשרה... כיוון שעשרה אין עליו תוספות... ולפיכך כל המספרים שעד עשרה הם חסרים. וה' יתברך, שהוא השלם, אין שכינתו עם הדבר החסר. ומפני כך אין השכינה שורה בפחות מעשרה, ואין דבר שבקדושה פחות מעשרה". עוד ביאר המהר"ל (שם ה, א) שבריאת העולם בעשרה מאמרות מורה על מעלתו העליונה, ראה שם.

10. אפשר שמטעם זה נמשכה כל מכה שבוע אחד, ועם התראתה – חודש שלם (רש"י, שמות ז, כה), עד שכל המכות יחד השתרעו על פני שנה אחת (משנה, עדויות ב, י). מטרת המכות הייתה לגלות מדרגה חדשה במציאות, מדרגת הנס. וכשזאת מתגלה, נפעלים ומתחדשים מכוחה כל זמני המציאות: יום, חודש ושנה.

11. כן ביאר הרמב"ן (שמות ג, יג) את פשר שאלת משה רבנו: "וְאָמְרוּ לֵי: מַה שָּׁמוֹ? – מַה אָמַר אֱלֹהִים?". הרמב"ן מסביר שמשה ביקש לדעת באיזו מידה עתיד הקדוש ברוך הוא להתגלות במצרים: "באי זו מדה הוא שלוח אליהם... והנה אמר ישאלוני על שליחותי אם היא במידת 'אל שדי' היא שעמדה לאבות, או במידת רחמים עליונית שתיעשה בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה".

12. כן ביאר הרמב"ן בתחילת פרשת בראשית (א, א): "ואמר: אלהים – בעל הכוחות כולם, כי המילה עיקרה 'אל' – שהוא כח, והיא מילה מורכבת: 'אל הם', כאלו 'אל' סמוך, 'והם' ירמוז לכל שאר הכוחות. כלומר: כח הכוחות כולם". וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (א"ח ה, א) בחובת הכוונה בברכות: "ובהזכירו: 'אלהים' יכווין שהוא תקיף, בעל היכולת ובעל הכוחות כולם".

לעומת שם אלוקים, שם הוי"ה מבטא שה' יתברך מחיה את העולמות ומהווה אותם בכל עת¹³. על כן, שם זה שייך למדרגת הנס, שאינה כפופה לחוקי הטבע. מדרגה זו נמצאת בפנימיות המציאות ומחוללת בה את כל השינויים¹⁴.

מגמתן של המכות ויציאת מצרים הייתה לגלות בעולם את שם הוי"ה. כך מבואר בתחילת פרשת וארא (שמות ו, ב-ג): "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אֲנִי ה', וְאָרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי – וַיִּשְׁמֵי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם". הקדוש ברוך הוא אומר למשה שהוא התגלה אל האבות בא"ל שַׁדַּי, וכעת הוא וכלל ישראל צריכים לגלות את שם הוי"ה¹⁵.

שם עליון זה עתיד להתגלות לאורך השלבים השונים של ארבע לשונות הגאולה ועשר המכות, כפי שמוסיפה התורה ואומרת (פס' ו-ז): "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתָם וְנִגַּלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים. וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי לְכֶם לֹא־לֹהִים – וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלַת מִצְרַיִם".

השם א"ל שַׁדַּי, בדומה לשם אלוקים, שייך למדרגת הבריאה וגדרי העולם הזה, וכדברי הגמרא¹⁶, שנקרא כן משום שהקדוש ברוך הוא אמר לעולמו: די. משמעות שם זה היא שהקדוש ברוך הוא משדד ומנצח את מערכות הטבע¹⁷.

ניצחון הטבע בשם א"ל שַׁדַּי – אין משמעותו שבירת כל החוקים והגדרים, אלא שליטה מסוימת בעולם בתוך מסגרת הטבע. פריצת הגבולות, השינוי וההפיכה של כל סדרי הטבע – מיוחסים לשם הוי"ה, להנהגת ה' שהתגלתה ביציאת מצרים.

כך ביאר האבן עזרא (שם שם, ג) חילוק זה: "אֲנִי אֵל שַׁדַּי – שפירושו: מנצח המערכות העליונות. לא שהמערכה תשחת, רק שידע הדבק בשמו שמחדש לו טוב שלא יהיה במערכתו..."

-
13. כן ביאר המהר"ל (באר הגולה ד, טו): "כי כן מורה שם של הוי"ה על הויה תמידית מקוימת. ודבר זה ידוע למשכילים בחכמה, כי משם הזה נמצא הויה התמידית המקוימת ועומדת". וכן כתב הרש"ר הירש (בראשית ב, ד): "לעמוד על משמעות שם הוי"ה: שם זה מביע את סוד עצמיותו של ה'... הוה אומר: לא ההווה, אלא המעניק הויה. אף לא: מי שהעניק הויה לשעבר, אלא: מי שמעניק בכל עת הויה חדשה". וראה גם ב"נפש החיים" א, ב; ג, יא. שם זה הוא השם המפורש המיוחד, וכן מובא בספר הכוזרי (ב, ב) ובשל"ה (פסחים, רג)."
  14. וכן כתב השל"ה הקדוש (פסחים, מצה עשירה, ו, תעא) בשם בעל העקדה: "א"ל הים – נגד הטבע, וידו"ד (שם הויה) – נגד השגחת שינוי הטבע... כי שם א"ל הים רומז על ענין המנהג הטבעי וסידורו, הנוהג תמיד כמשפטו".
  15. כן כתב האבן עזרא (שם ו, א). שם זה התגלה למשה רבנו – לא מפני מעלתו האישית, אלא מכוח היותו גואלם של ישראל, וכדברי המדרש (תנחומא וארא, א): "לא גילה אותו לאבות העולם, ולמה גילה אותו למשה? – על שהלך לגאול את ישראל".
  16. חגיגה יב, א: "אֲנִי אֵל שַׁדַּי" (בראשית לה, יא) – אני הוא שאמרתי לעולם: די... בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את הים, היה מרחיב והולך, עד שגער בו הקדוש ברוך הוא ויבשו...".
  17. כפי שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם: "אֲנִי אֵל שַׁדַּי, הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהִיָּה תָמִים" (שם יט, א). ופירש הרד"ק: "אֲנִי אֵל שַׁדַּי – פירש: חזק, מנצח... רצונו לומר לו: אף על פי שאשתך עקרה וזקנה ואינה ראויה לילד, ואף כי אתה זקן, וחלוש חך, כי בן תשעים ותשע אתה, ואף על פי שתחליש כח הזרע – עוד אני מנצח הכל! כי אני א"ל שַׁדַּי, והטבע והתולדה מידי הוא, ובידי לעשות ולשנות כאשר ארצה".

והנה האבות לא הגיעה מעלתם לדבקה בשם כמשה, אשר ידעו ה' פנים בפנים, על כן היה יכול משה לשנות תולדות עולם השפל ולחדש אותות ומופתים, שלא יכלו האבות לחדשם¹⁸.

יש להדגיש שגילוי שם ה' והופעת מדרגת הנס אינם מבטאים מציאות של אי סדר. להפך! הופעתם מגלה את סדר ההנהגה העליון, כמו שכתב המהר"ל, שכשם שיש סדר לטבע – כך יש סדר לניסים¹⁹.

אף שגילוי שם ה' בעולם שובר את כל המסגרות והחוקים, וגילוי הנס פורץ את כל גדרי הטבע – סוף סוף זו הופעה של סדר שלם, הנעוץ בשורשי ההנהגה. הנהגת הנס אומנם אינה מוגבלת ומצומצמת לסדרי הטבע, אך היא פועלת על פי סדר של חוקים מוסריים. וחוקים מוסריים אלו עליונים יותר מחוקי הטבע – ועל כן הנהגת הנס אינה משועבדת להם²⁰.

ד. יציאת מצרים בחודש ניסן

יציאת מצרים התרחשה בחודש ניסן, הוא חודש האביב, כדברי התורה (שמות יג, ד): "הַיּוֹם אֲתֶם יֹצְאִים, בַּחֹדֶשׁ הָאָבִיב". התורה חוזרת ומדגישה שלכל החודש יש שייכות למעשה היציאה ממצרים: "שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעִשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בַּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיַלְהוֹתָ" (דברים טז, א)²¹.

היציאה ממצרים התרחשה בחודש ניסן מכיוון שאין תכליתה רק להוציא את ישראל מעבדות לחירות – אלא גם לגלות בעולם את מדרגת הנס. והזמן הראוי ביותר לגילוי ניסים הוא חודש ניסן, מפני שטבעו ואופיו של חודש זה הוא גילוי ניסים.

18. וראה בפירושו הרמב"ן לפסוק שהרחיב בביאור עניין זה, וכן בספר הכוזרי (ב, ג). ומרן הראי"ה קוק זצ"ל (מדבר שור, לב) הוסיף ביאור בזה, עיין בדבריו.

19. "כמו שיש לעולם הטבע סדר מסודר נוהג על פי טבעו – כך יש לניסים סדר גם כן. כי הניסים בעולם, במה שיש לעולם קישור וחבור והתאחדות עם העולם הנבדל. ויש לזה סדר מסודר, כי אין הדבוק שהוא רק בסדר מסודר, ומפני זה לא יתחדשו הניסים, רק בזמן מן הזמנים, ואינם תמידיים" (מהר"ל, גבורות ה', הקדמה שנייה).

20. זו כוונת דברי הראי"ה קוק זצ"ל ב"אורות ישראל ותחיתו", ב: "שתי הבנות כלליות הן, המקיפות את ההויה ואת התורה, את כל ההסתכלות בכל שינויי דרכיה: ההבנה המוסרית וההבנה הסיבתית... ההבנה הסיבתית מציעה חוקים אחוזים זה בזה על כל מרחב היש... אבל בעת אשר אנו עולים למעלה עליונה יותר של חירות נשגבה, אז אנחנו משתחררים מכל אותה המועקה הסיבתית, וכל הבנין החוקי מצטייר לפנינו בתור קשרים מוסריים אחוזים זה בזה, שההידוק והאומץ שבהם הוא לא פחות חזק ואמיץ, ועוד יותר מחוטב, מאותו התוכן אשר להבנה הסיבתית... ההופעה המוסרית מגלה בנו צביון של אמירה ש'כך ראוי להיות', 'כך צריך להיות' – לא רק: 'כך הוא' וככה נהיה".

אפשר לתת דוגמה לדבר מקריעת ים סוף. אף שמצד הטבע וההבנה הסיבתית, הים היה צריך להישאר במצבו – הרי שמצד ההנהגה הניסית וההבנה המוסרית, נדרש הים להיקרע מפני בני ישראל ואחר כך לחזור לאיתנו ולהטביע את המצרים. ועיין בזה בדרושי י.

21. "יש ערך מיוחד לחודש הזה. יציאת מצרים לא נמשכה כל החודש, מכל מקום: 'שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב... כִּי בַּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיַלְהוֹתָ' – נקודה זו של זמן שייכת לכל החודש" (שיחות הרצי"ה בא, א).

כך ביאר בעל ה"בני יששכר" (ניסן א, ז): "נקרא: 'ניסן' – חודש של נסים נגלים מוגבהים למעלה מן הטבע והשכל, חודש אשר הוא מוכן לנסים מששת ימי בראשית. 'ליל שְׁמֵרִים הוא לה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הוא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה', שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (שמות יב, מב) – לגאלנו בגאולה העתידה, במהרה בימינו"²².

עם ישראל יצא ממצרים בט"ו בניסן, באמצע החודש, משום שזהו הזמן שמאיר תוכנו של החודש בכל תוקפו ומילואו. על כן, מכל ימות השנה, תאריך זה הוא המתאים ביותר לגלות את מדרגת הנס, ולכן דווקא אז יצאו ישראל ממצרים.

נמצא שאנו חוגגים את חג הפסח בט"ו בניסן, לא מפני שאז התרחשה יציאת מצרים, אלא להפך – מפני שבתאריך זה יש תוכן רוחני מיוחד המסוגל לגלות את הניסים, ומשום כך התרחשה בו יציאת מצרים, וממילא נקבע החג בתאריך זה.

ואף שהיציאה הייתה באמצע החודש, למעשה, חודש ניסן כולו שייך ליציאת מצרים ומדרגת הנס. על פי זה נוכל להבין את האמור בהגדה בעניין הזמן שאנו מצווים לספר ביציאת מצרים: "'וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ' (שם יג, ח) – יכול מראש חדש? תלמוד לומר: 'בַּיּוֹם הַהוּא'. אי ביום ההוא – יכול מבעוד יום? תלמוד לומר: 'בַּעֲבוּר זֶה'... לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרורים מונחים לפניך".

יש לתהות: מדוע היינו חושבים שיש לספר את ההגדה כבר מראש חודש? והלוא אין זה זמנו של חג הפסח!

אלא, כפי שאמרנו, חודש ניסן כולו מבטא את מדרגת הניסים, ועל כן יציאת מצרים קשורה בקשר מהותי לחודש כולו, וממילא ישנה סיבה לספר על הניסים כבר מתחילת החודש.

ברם, למסקנה, אנו קוראים את ההגדה ומספרים על הנס דווקא בשעה שמצה ומרור מונחים לפנינו, דהיינו בזמן היציאה ממש, משום שאז התגלה הנס בשיא תוקפו.

לאור זאת נוכל להשיב על שאלתנו בפתיחה: מדוע כתבה התורה את פרשיית "החודש הזה לכם" באמצע פרשיות המכות. מטרת המכות הייתה גילוי מדרגת הנס והופעת שם ה' בעולם, והזמן המתאים ביותר לגילוי זה הוא חודש ניסן. נמצא שהציווי על קידוש החודש ומניין החודשים החל בניסן – הוא מעין הכנה למכת בכורות ויציאת מצרים, שבהם מתגלה הנהגת הנס בשלמות.

---

22. את היסוד הזה, שחודש ניסן הוא מלשון נס, וזמן זה שייך לניסים, כתב גם רש"י (ברכות נו, א, ד"ה: "ניסי"): "שעל ידי ניסים – נקרא ניסן", וכן הבאנו לקמן בשם ה"שפת אמת", וכן מובא בהגדת "באר החיים", שביעי של פסח, בשם רבי ישראל מרוז'ין. המהרש"א (שבת פז, ב) ביאר שמסיבה זו ניסן הוא ראשון לחודשים: "וראשון לחודשים – שהוא חודש מיוחד לעשות בו ניסים". ואומנם שמות החודשים עלו עם ישראל מבל (ירושלמי, ר"ה א, ב), אך מכיוון ששמות אלו מוזכרים בתנ"ך, ועם ישראל משתמש בהם דרך קבע – ודאי יש בהם עומק ומשמעות. ועיין בדברי הרמב"ן, בדרשתו לראש השנה (פרק ב), ובספר "בני יששכר" (דלעיל, ס"ק ו), במה שכתבו בזה.

ה"בני יששכר" (ניסן ד, א) הוסיף, שהמזל של חודש ניסן הוא טלה, וידוע שהמצרים היו עובדים את הטלה. על כן, דווקא בחודש זה, בעת שליטתו של הטלה, ציווה הקדוש ברוך הוא את ישראל לשחוט את הטלה לקורבן הפסח, ללמד שאין כוח עצמי למזלות ולהורות שגם הטבע והמזלות מונהגים על פי רצון ה'.

ה. "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם" – ישראל ואומות העולם

מניין החודשים מניסן ייחודי לישראל, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק: "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם ראש חֲדָשִׁים, ראשון הוא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה" – לכם, ולא לאומות העולם²³.

יסוד זה, המחלק בין מניין אומות העולם מתשרי – לבין המניין הייחודי של ישראל מניסן, עולה גם מדברי המשנה, בראש מסכת ראש השנה, שניסן הוא ראש השנה למלכים, ופירשו חז"ל בגמרא (ר"ה ג, א) שדין זה מיוחד למלכי ישראל דווקא – אבל למלכי אומות העולם מונים מתשרי²⁴.

נוכל לבאר את ההבדל שבין המניין למלכי ישראל לבין המניין למלכי אומות העולם על פי מחלוקת התנאים בגמרא (שם י, ב), בשאלה מתי נברא העולם: לדעת רבי אליעזר – בתשרי, ולדעת רבי יהושע – בניסן. ונראה שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, ומחלוקתם מבטאת שתי בחינות בהסתכלות על בריאת העולם²⁵:

הבחינה הראשונה היא המבט על הבריאה מבחינה טבעית. בריאת העולם הטבעי והגלוי נעשתה על ידי שם אלוקים, המבטא כאמור את הצד הטבעי של העולם ואת הנהגת ה' את המציאות על פי סדר וחוקים. בחינה זו מתגלה בחודש תשרי, השייך אל סדרי הנהגה הטבעיים, וכפי שאנו אומרים בתפילת ראש השנה: "היום הרת עולם", דהיינו: שזה הזמן שנבראו הצדדים הטבעיים של המציאות.

הבחינה השנייה היא המבט על הבריאה מבחינה ניסית. מדרגת הנס מופיעה בעולם על ידי התגלות שם הוי"ה, המבטא כאמור את הנהגת ה' שאינה כפופה לשום חוק. הנהגה זו

23. מכילתא דרשב"י, בא, מסכתא דפסחא, א. וכן כתב הרד"ק (מ"א, ת, ב) בשם תרגום יונתן, שבזמן שיצאו ישראל ממצרים, "היה תשרי החדש הראשון, כי בתשרי נברא העולם, ומשיצאו בני ישראל ממצרים בניסן, הוא ראש לחודשים, ותשרי שביעי לו, כי כן אמר להם הא"ל יתברך: 'הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם ראש חֲדָשִׁים' – לכם, מכלל כי לשאר העולם אינו ראשון, כי תשרי הוא ראשון". וראה מה שכתב בעניין זה "אור החיים" הקדוש, שמות יב, ב.

24. אומנם, עיין בגמרא (עבודה זרה י, א), שכאשר ישראל בגלות, גם הם מונים לתשרי ולמלכות יון. נמצא שהכוח של ישראל למנות לניסן הוא רק כאשר ישראל נמצאים בארצם.

25. כן כתבו בעלי התוספות (ר"ה כז, א, ד"ה: "כמאן"): "אלו ואלו דברי אלהים חיים, ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לבראות, ולא נברא עד ניסן". ועיין בצל"ח (ר"ה טז, א), ובשל"ה (פסחים, תורה אור, קז).

חושפת את תכלית העולם, את רצון ה' המחולל את התהליכים הפנימיים שבמציאות. הנהגה זו מתגלה בחודש ניסן, השייך למדרגת הניסים, וזו הבחינה של בריאת העולם בניסן.

לאור זאת נבין את החילוק שבין המניין למלכי ישראל למניין למלכי אומות העולם. הגויים שייכים במהותם למציאות הטבעית המונהגת בשם אלוקים, כשם שלמדו חז"ל (מנחות קי, א) מדברי הנביא (מלאכי א, יא): "כִּי מִמְזֶרַח שָׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ גְדוֹל שְׁמֵי בְּגוֹיִם", שהכוונה לשם אלוקים, ועל כן מונים למלכיהם מחודש תשרי, המבטא את תחילת עולם הטבע.

ברם, מעבר ליצירה הכללית של האנושות, שנאמר בה (בראשית ב, ז): "וַיִּצְרָה ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָם מִן הָאֲדָמָה", ישנה יצירה מיוחדת וחדשה – יצירת עם ישראל, שנאמר עליה (ישעיהו מג, כא): "עַם זֶה יִצְרַתִּי לִי, תְהִלָּתִי יִסְפְּרוּ".

האומה הישראלית נוצרה באופן מיוחד. היא שייכת למדרגת הנס ולגילוי שם הוי"ה (זוהר הקדוש ב, צו), ולכן היא מכירה את הנהגת ה' שבפנימיות המציאות, ותפקידה לגלות הנהגה זו ולספר תהילות ה' בעולם²⁶. על כן, מניין ישראל למלכים, וכן מניין חודשי השנה – מתחילים בחודש ניסן, היות שישראל שייכים להנהגת הנס.

וכן כתב ה"שפת אמת" (פרשת החודש, תרס"ד): "החודש הזה לישראל ראש וראשון לחדשי השנה – כי חדשי השנה מצד הבריאה, וחודש ניסן בחינת הניסים והנפלאות – ראש לכל החדשים"²⁷.

כמו כן, המניין לחודש ניסן מיוחד לנו מפני שמטרתו גם להזכיר לנו כל העת את גאולת מצרים והדרך הניסית שיצאנו משם. כך ביאר הרמב"ן (שמות יב, ב) את החובה למנות מניסן: "וטעם: 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים' – שימנו אותו ישראל חודש הראשון, וממנו ימנו כל החדשים... כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול, כי בכל עת שנזכיר החדשים, יהיה הנס נזכר".

על פי זה ביאר הרמב"ן מדוע אין לחודשי השנה שמות בתורה, כיון שכל ספירת החודשים היא לניסן "ועל כן אין לחדשים שם בתורה, אלא יאמר: 'בחדש השלישי'... הזכירה ביציאת מצרים במנותינו החדש הראשון והחדש השני והשלישי לגאולתינו, שאין המנין הזה לשנה, שהרי תחלת שנותינו מתשרי... אם כן, כשנקרא לחדש ניסן: ראשון, ולתשרי: שביעי – פתרונו:

26. כן כתב מרן הראי"ה קוק זצ"ל (אורות, ישראל ותחייתו, א): "העם אשר ה' אלהיו יודע לספר כח מעשי ה', יודע לספר, שאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל – אֱלֹהֵי עוֹלָם הוּא, בּוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְשֶׁהֵכֵל בְּרָא לְכַבּוּדוֹ, וְכַבּוּדוֹ כְּבוֹד כָּל עוֹלָמִים, חַיִּי כָּל עוֹלָמִים, וְחָקֵר כְּבוֹדוֹ כְּבוֹד".

27. וראה גם מה שכתב בפרשת בא, תרנ"ו: "ולכן ניסן ראש השנה המיוחד לבני ישראל. כי המה יודעים כי זה תכלית הבריאה. ולהם הוא חודש וראשון לחדשי השנה. והאומות שמחים בעצם הבריאה, ולהם תשרי ראש השנה שבו נברא העולם. אבל שמחת בני ישראל בתכלית ומכוון הבריאה לעשות רצונו יתברך ולהעיד על מלכותו... ולכן להם ניסן ראש השנה, והם עיקר הבריאה, כמו שכתוב: 'עַם זֶה יִצְרַתִּי', שזה עיקר היצירה, לפי ש'תְהִלָּתִי יִסְפְּרוּ'... וזה תיקון הבריאה הוא חשוב ועיקר מהבריאה עצמה".

ראשון לגאולה, ושביעי אליה. וזה טעם: 'ראשון הוא לְכֶם' – שאיננו ראשון בשנה, אבל הוא ראשון לכם, שנקרא לו לזכרון גאולתינו²⁸.

ו. הופעת ישראל בדרך נס

החיבור של ישראל אל מדרגת הניסים ואל חודש ניסן קיים כבר מראשית הווייתם. אימהות האומה היו עקרות – כדי שלידת האבות הקדושים תהיה שלא כדרך הטבע, אלא בדרך נס. לידתו של יצחק אבינו מבטאת זאת בבירור, ואפשר ללמוד ממנה על צורת הופעתה של האומה הישראלית כולה.

אברהם אבינו ושרה אימנו היו "באים בימים", ובוודאי דבר פלא הוא ששרה תלד בזקנותה. ולא זו בלבד, אלא שהתורה מדגישה לנו שיצחק אבינו נולד כאשר אברהם אבינו היה בן מאה שנה (בראשית כא, ה), גיל המצביע על ריחוקו של אברהם מהמציאות הטבעית בתכלית הריחוק, וכדברי המשנה באבות (ה, כא): "בן מאה – כאילו מת ועבר ובטל מן העולם". זה פירוש השם יצחק, שנקרא על שם הצחוק, מפני שלידתו ביטאה פלא שאיננו חלק ממסגרות הטבע²⁹. ובאמת, חז"ל (ר"ה י, ב) אומרים שכולם מודים שיצחק אבינו נולד בניסן, ועל פי מה שראינו הדברים מובנים, שהרי זהו החודש המתאים ביותר לגילוי הנס והיווצרות האומה הניסית³⁰.

לידת האבות בדרך שלמעלה מהטבע מרמזת על עצמיות ישראל, שאינה שייכת למציאות הטבעית, ולכן ראשית הופעתה בדרך נס. מלבד לידת האבות, גם עם ישראל נוצר בדרך שונה משאר אומות העולם.

הדרך הטבעית להתגבשות אומה היא בחיבור קבוצת אנשים בחבל ארץ אחד, עם שפה ורעיונות משותפים. אך עם ישראל נולד בארץ לא לו, וראשית התהוותו כעם התרחשה בהיותו נתון תחת שעבוד מצרים. תהליך הקמת העם הושלם רק אחר יציאת מצרים והופעת כל הניסים הגדולים, מתוך שייכותו אל מדרגת הניסים ואל מהותו של חודש ניסן³¹.

כן כתב מרן הראי"ה קוק זצ"ל (מדבר שור, לב) שהנהגת הנס מיוחדת לישראל. הוא הסביר כי: "החילוק הגלוי בין הנהגת הנס והטבע הוא שהנהגת הטבע היא קיימת בלא שינויים,

28. ועיין במה שכתב בדרשה לראש השנה (פרק ב).

29. כן ביאר הרמב"ן (בראשית יז, יז), שהצחוק מבטא את שמחתו של אברהם בנס ובפלא האלוקי.

30. נראה, שאף על פי שההנהגה הקבועה של האבות הייתה בשם "א-ל ש-ד-י", אך מאחר שלידת האבות היא תחילת היווצרות האומה הישראלית, שייכים אף הם להנהגת הנס המתגלה בניסן.

31. בספר הכוזרי (א, פ-פג) מבאר ה"חבר" את אופן הופעת עם ישראל ודתו. "מלך כוזר" שואל את ה"חבר" כיצד קמה דת ישראל ואיך התפשטה, מכיוון שבדרך העולם, דת מתפשטת מיחידים אל כלל הציבור. השיב לו ה"חבר": "לא יקום ויגדל על הדרך הזה אלא הנימוסים השכליים אשר התחלתם מן האדם... אבל הנימוס אשר התחלתו מהבורא – הוא קם פתאום, נאמר לו: הִיָּה! – ויהי! כבריאת העולם". והוסיף וביאר שעם ישראל ודתו קמו מתוך שעבוד מצרים בניסים גדולים וגלויים, שלא כדרך שקמו דתות ואומות אחרות.

והנהגת הנס רק לפרקים". אולם, הוא מוסיף כי: "גם זה אינו כי אם בגילוי, אבל לפי האמת, מעת נבחרו ישראל לעם לה' – הנהגת הנס אינה זזה מאתם".

"תכלית הדבר", הסביר הרב, "היא כדי שתהיה שלמות הנפש דבקה בהם תמיד – על ידי מה שהם מונהגים על ידי הנהגה כזאת, שאינה מסורה כלל ביד שום כח, כי אם ביד ה' יתברך".

אומנם, "כל זה לא היה אפשר להיקבע – כי אם אחרי שבאו לכלל אומה", שרק אז נכרתה ברית ד' יתברך עמה ונקבעה בקביעות גמורה". אולם, "כל זמן שהיו בתור יחידים, השלמות של יחידים אפשר להשתנות", ולכן: "היתה אז עיקר ההנהגה הטבעית, והנהגת הנס רק לפרקים", אך "משנבחרו כלל ישראל – נקבעה הנהגת הנס לקביעות"³².

ז. מצוות קידוש הזמנים

מניין ישראל את השנה, המתחיל מחודש ניסן, אינו מלמד רק על החיבור של ישראל למדרגת הנס – אלא גם על הסתכלותם של ישראל על החיים הטבעיים בעולם הזה.

מניין הזמן איננו מקרי וחסר משמעות. הזמן הוא המרחב שבו החיים הטבעיים מתנהלים. האדם נתון תחת מסגרת של זמן: עבר, הווה ועתיד, והוא מנהל את חייו בתוך אותה מסגרת³³. משום כך, הזמן מבטא את החיים האנושיים בתוך הטבע העולמי.

כאשר ישראל מתחילים למנות את הזמן בניסן, הם מבטאים בזה, שאצלם, חיי הטבע קשורים אל הנס ומתחילים בו. ישראל נדרשים להביט לפנימיות החיים, אל הנס המחיה את חוקי הטבע ואת מסגרת הזמן כולה. מתוך הסתכלות זאת, על ישראל לחיות את חייהם הפרטיים והלאומיים ולקרוא בשם ה' על שלל התופעות הטבעיות שבמציאות.

על פי זה נוכל להסביר כי מניין ישראל מניסן קשור בקשר מהותי למצוות קידוש החודש.

המשמעות של מצוות קידוש החודש היא שמוטל על ישראל לקדש את הזמן; לדעת כיצד רצון ה', שאיננו משועבד לשום חוק, מחיה את המציאות העולמית הטבעית. מתוך כך אנו נתבעים ליצוק תוכן של קדושה בתוך מסגרת החיים הטבעית בעולם הזה³⁴.

32. המהר"ל (גבורות ה' / ה) ביאר שבכרית בין הבתרים רמז הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו, שהוא מנהיג אותו ואת עם ישראל בדרך שלמעלה מן הטבע, עיין בדבריו.

33. "אנו נפגשים כאן במציאות של זמן, האדם חי בזמן" (שיחות הרצ"ה בא, א). "הזמן הוא דבר משונה, שאי אפשר למששו באצבעות כמו המקום, אבל בו נמצאת מציאות האדם והעולם. הזמן אינו דבר שיש לו מציאות כשלעצמו, אבל בו מצויה עובדת מציאותנו. האדם שנברא בצלם אלוקים נמצא בעולם הזה, והזמן הוא סדר החיים של האדם בעולם הזה. הופעת הנשמה בגוף בסדר ההיסטוריה – עניינה הזמן. הזמן הוא האדם בעולם" (שם שם, ב).

34. "בענין נוסח הברכה: 'מקדש ישראל והזמנים', יש בגמרא (ברכות מט, א) הגדרה: 'ישראל דקדשינהו לזמנים'. ריבוננו של עולם מקדש את ישראל, ומתוך כך נמשך לישראל הכח הזה לקדש את הזמנים, לקדש את המציאות שלנו בזמן" (שיחות הרצ"ה בא, א). "ישראל הם המקדשים את הזמן, הם המגלים את התוכן

נמצא ששני עניינים אלו – פתיחת חודשי השנה בניסן וקידוש החודש – משלימים זה את זה. ומתוך ראיית הנס שבתוך הטבע, אנו מקדשים את החיים הטבעיים ומרוממים אותם לרצון ה'³⁵.

ח. "מה טעם פתח בבראשית?"

לאור דברינו נוכל לבאר את דברי רש"י הידועים בתחילת פירושו לתורה³⁶.

רש"י מביא את שאלת רבי יצחק, שלכאורה הייתה התורה צריכה להיפתח במצוות "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם", שהיא המצווה הראשונה שנצטוו בה ישראל – ומה טעם פתח הכתוב ב"בְּרֵאשִׁית"?

נראה כי ישנן שתי התחלות לתורה:

ההתחלה האחת היא מ"בראשית". התחלה זו מלמדת אותנו על מעשה הבריאה של העולם החומרי הטבעי. וזו הבחינה של חודש תשרי, המבטא את בריאת הטבע.

אולם, ישנה התחלה אחרת לתורה, המתגלה במצוות "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם", בחודש ניסן. התחלה זו מיוחדת דווקא לישראל ומבטאת את מדרגת הנס שמעל לטבע.

לפי זה, כך היא שאלת רבי יצחק: לכאורה היה צריך להתחיל את התורה ממדרגת הנס המיוחדת לישראל, מ"הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם", שהרי מדרגה זו היא עיקר החידוש של התורה – ומדוע פתחה התורה בבראשית?

ויישב רבי יצחק: "משום: 'פָּתַח מִעֲשָׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ, לְתַת לָהֶם נִחְלַת גּוֹיִם'". דהיינו, היה אפשר לחשוב שישראל הם אומה השייכת אל הנס בלבד, ואין לה כל חיבור אל עולם הטבע – אך אין הדבר כן!

התורה פותחת בבראשית ובהנהגה הטבעית – כדי ללמדנו שגם 'נחלת הגויים', עולם הטבע – גם הם שייכים לישראל! ישראל אינם שייכים רק למדרגת הניסים – אלא יש להם שייכות גם לעולם הטבע.

ואדרבה, דווקא מתוך שייכותם אל פנימיות המציאות, יכולים ישראל לבוא אל תכליתם לקדש את הטבע.

ה' עוליהם. 'עם זו יצרת לי, תהלתי יספרו' – שמגלים את הקדושה של האדם בעולם, המגלים שם שמים שמופיע במציאות האדם בעולם" (שם שם, ב).

35. יש להוסיף שהמצווה הייחודית הראשונה שקיבל אברהם אבינו היא ברית המילה, שעניינה לקדש את הגוף. והמצווה הראשונה שקיבלו כלל ישראל היא מצוות קידוש הזמנים, שאף היא משמעותה לקדש את המציאות הטבעית הבנויה בזמן.

36. מקור דברי רש"י בחז"ל (תנחומא בובר, בראשית, יא). ועיין בהגדה של פסח למרן הראי"ה קוק זצ"ל (שבת הגדול, ג), שביאר את דברי רש"י בדרך דומה.

ישראל מבררים את עניינו האמיתי של הטבע, המגלה בקביעות את מדרגת הנס. הטבע קשור אל הנס, וכל החילוק ביניהם הוא רק בתדירות – שהנס אינו מופיע תדיר, והטבע הוא נס מתמיד. על כן, דווקא מתוך הנס, אפשר לבוא אל ההכרה שהטבע כולו הוא מעשה ה'³⁷.

על פי זה נוכל לבאר גם את המשך דברי רש"י, הקושרים עניין זה למעלת ארץ ישראל: "שאם יאמרו אומות העולם לישראל: לסטים אתם! שכבשתם ארצות שבעה גויים! הם אומרים להם: כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם – וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו".

רש"י מבאר שארץ ישראל שייכת לקדוש ברוך הוא, וברצונו נתנה לישראל. רצון אלוקי זה מבטא חיבור עמוק בין עם ישראל לארץ ישראל³⁸.

לארץ ישראל יש ממד טבעי, שהרי גם בה יש אדמה וחול, כמו בשאר הארצות. אך באמת, אדמה זו – אדמת קודש היא! רש"י מלמד אותנו שלא רק עם ישראל שייך לממד הקדושה העליון – אלא גם הטבע בארץ ישראל שייך למדרגה זו!

הטבע בארץ ישראל הוא טבע קדוש, ואף הוא שייך למדרגת הנס. וכך באמת מלמדת אותנו התורה (ויקרא כו, ג-ד): "אם בְּחֻקְתִּי תֵלְכּוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אִתָּם – וְנִתְּתִי גְשָׁמֵיכֶם בְּעֶמְתְּם, וְנִתְּנָה הָאָרֶץ בְּיָדְךָ, וְעַץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִי" – השפעת הגשמי של ארץ ישראל תלוי בישראל ובשמירתם על התורה והמצוות³⁹.

משום כך התחילה התורה דווקא בבראשית – ללמד שמעלת ארץ ישראל, שבה ניכר שגם הטבע הוא קדוש ושייך אל הנס, מחוברת היא אך ורק לישראל.

---

37. בעניין ההבדל שבין ישראל לאומות העולם בקשר שלהם למציאות הטבעית, כתב מרן הראי"ה קוק זצ"ל (אורות האמונה, אליליות, ב): "אותו הכבוד שהעולם האילי מכבד את הטבע – כלא הוא נחשב לגבי הכבוד הפנימי והעליון העדין והמישוב בטהרו וקדושתו, שהעולם הישראלי, ברום תעצומו, הוא מכבדו. הכבוד האילי של הטבע איננו כי אם כבוד חיצוני, כבוד של הכרח, של אלמות ותקיפות. והכבוד הישראלי בפנימיותו הוא כבוד חיבתי, אידיאלי ונימוסי... ולאהוב את הטבע על פי הופעותיה, להכיר את היופי ואת העדינות שיש בו בכללותו ובהופעת פרטיו המתאימים".

עוד כתב מרן הרב (אורות, ישראל ותחיתו, ג): "תכונת סוד ד' ליראיו היא היא המלמדת את הכבוד אשר ירחש האדם אל הטבע, ועל ידי כבודה האמתי, הרי הוא מעלה אותה, משגבה ומרוממה... והנס והטבע מתאחדים באחדות מאירה". ועיין עוד באורות הקודש ח"ג, עמ' שו.

38. וכמו שכתב הרב זצ"ל (אורות ארץ ישראל, א): "ארץ ישראל אינה קנין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה החומרי או אפילו הרוחני. ארץ ישראל היא חטיבה עצמונית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה".

39. וכן כתב הרמב"ן (ויקרא כו, יא) בביאורו לפסוקים אלו, עיין בדבריו.